

D 14

1 Bakgrund

Revisorsnämnden (RN) har av regeringen getts uppdraget att inom ramen för den periodiskt återkommande kvalitetskontrollen granska om revisorerna har fullgjort sin skyldighet att rapportera till Finansinspektionen enligt bl.a. lagen (2004:46) om värdepappersfonder¹ (RN:s dnr 2011-1616). Vad som har framkommit vid en sådan granskning har föranlett RN att öppna detta disciplinärende avseende auktoriserade revisorn A-son.

RN har granskat A-sons revision av ett fondbolag och två av detta bolag förvaltade värdepappersfonder (nedan benämnda N-fonden respektive J-fonden) avseende bl.a. räkenskapsåret 2009.

Det registrerade revisionsbolag i vilket A-son är verksam valdes till revisor i fondbolaget i februari 2009 med A-son som huvudansvarig revisor. Den första revisionen avsåg det förkortade räkenskapsåret den 4 juli 2008–31 december 2008 som var fondbolagets första räkenskapsår.

Revisionsberättelsen för fondbolaget avseende räkenskapsåret 2009 är daterad den 24 juni 2010 och revisionsberättelserna för fonderna den 28 april 2010. Samtliga revisionsberättelser är enligt standardutformningen.

Den 17 mars 2011 meddelade Finansinspektionen fondbolaget en varning och straffavgift om 250 000 kr, bl.a. för att bolaget hade investerat medlen i fonderna i strid med de placeringsbestämmelser som gäller enligt lagen om värdepappersfonder och fondbestämmelserna för de två fonderna.² Överträdelserna hade bl.a. skett under räkenskapsåret 2009.

Enligt 5 kap. 6 § första stycket lagen om värdepappersfonder får i en värdepappersfond enligt huvudregeln överlåtbara värdepapper och penningmarknadsinstrument från en och samma emittent inte uppgå till mer än 5 procent av fondens värde. Enligt andra stycket samma paragraf får dock överlåtbara värdepapper och penningmarknadsinstrument från en och samma emittent uppgå till högst 10 procent av fondens värde under förutsättning att det sammanlagda värdet av sådana tillgångar som har högre värde än som sägs i första stycket är högst 40 procent av fondens värde.

¹ Vid tiden för RN:s uppdrag och då A-son utförde de nu aktuella revisionerna hette den lagen (2004:46) om investeringsfonder.

² Enligt 4 kap. 8 § lagen om värdepappersfonder ska det för en värdepappersfond finnas fondbestämmelser som upprättas av fondbolaget.

Av fondbestämmelserna för de två fonderna framgår att de inte får placera i tillgångar som inte är föremål för handel på en reglerad marknad eller annars är föremål för regelbunden handel vid någon annan marknad som är reglerad eller öppen för allmänheten (onoterade värdepapper).³

2 RN:s utredning

2.1 N-fonden

Per den 31 december 2009 hade N-fonden, enligt innehavsförteckningen i årsberättelsen, totalt 20 olika instrument, vart och ett från olika emittenter. Av dessa placeringar uppgick fyra stycken var för sig till mer än tio procent av fondens värde. Ytterligare tre placeringar översteg var för sig fem procent av fondens värde. Totalt motsvarade dessa sju placeringar ca 70 procent av fondens värde. Den procentuella andel av fondens totala värde, som varje enskild placering utgjorde, framgår direkt av innehavsförteckningen.

Enligt Finansinspektionens beslut av den 17 mars 2011 hade N-fonden också, under det andra halvåret 2009, i strid med fondbestämmelserna upprepade gånger innehaft onoterade värdepapper.

2.2 J-fonden

Per den 31 december 2009 hade J-fonden, enligt innehavsförteckningen i årsberättelsen, totalt 39 olika instrument. Av dessa var fem stycken, motsvarande ca åtta procent av fondens värde, onoterade, vilket stred mot fondbestämmelserna. RN har noterat att A-son i sin revisionsberättelse för fonden räkenskapsåret 2010 anmärkte på att fonden under det räkenskapsåret hade innehaft de fem aktuella instrumenten.

2 A-sons revisionsdokumentation

RN har tagit del av A-sons revisionsdokumentation för revisionen av fondbolaget och fonderna för räkenskapsåret 2009.

I revisionsplanen för fondbolaget räkenskapsåret 2009 har som områden med identifierad risk för fondbolaget angetts hanteringen av intäkter, skatter och avgifter samt förvaltning. För fonderna har antecknats värderingen av NAV,⁴ förvaltningsarvodena samt förvaltningen.

I noteringar från genomläsning av en rapport från internrevisionen avseende 2009 har A-son antecknat att fondbolaget var ett nytt bolag som ännu inte hade fått alla rutiner på plats gällande den interna kontrollen i bolaget. Ett antal brister och frågeställningar räknades upp. Under rubriken *Intern kontroll av outsourcade funktioner* angavs att det inte förelåg någon förhöjd risk kopplad till förvaringen av värdepapper som skedde via en av storbankerna. Som slutsats angav A-son att det fanns en förhöjd risk kopplad till andelsredovisningen och därmed även

³ Jfr 5 kap. 3 och 5 §§ lagen om värdepappersfonder.

⁴ Nettovärdet av fondens tillgångar vid varje tidpunkt.

beräkningen av fondavgifterna och att granskningen av andelsredovisningen, NAV-beräkningen och fondavgifterna skulle utökas vid 2009 års granskning.

Varken i revisionsplanen för fondbolaget eller i noteringarna avseende internrevisionsgenomgången identifierades risken för otillåtna placeringar som ett område med förhöjd risk.

I revisionsplanen för respektive fond angavs att verksamheten bestod i ett fåtal transaktioner och tämligen enkla värdepapper som handlades på en reglerad marknad, varför risken gällande innehavet bedömdes som låg. Vidare angavs att internrevisionen hade riktat viss kritik mot funktionerna för regelefterlevnad och risk, men att A-son trots detta bedömde att risken var låg, gällande efterlevnad av fondbestämmelser, eftersom fondbolaget som förvaringsinstitut anlät den bank som var marknadsledande på fonder. Eventuella fel skulle upptäckas av banken.

I dokumentationen för N-fonden finns, utöver den årsberättelse med innehavsförteckning som nämnts ovan, även NAV-rapporter som har använts i granskningen. Av dessa kan utläsas vilka placeringar som skett i strid med lagen om investeringsfonder (rapporter med NAV-datum den 31 juli och den 30 december 2009).

3 A-sons yttranden

A-son har uppgett följande.

Han hade själv erfarenhet från granskning av värdepappersbolag och fonder vid det tillfälle då han åtog sig uppdraget som huvudansvarig revisor i fondbolaget. Han biträdde i granskningen av en godkänd revisor med god erfarenhet av revision i fondförvaltningsverksamhet.

Han gjorde sin riskanalys till grund för 2009 års revisionsplanering med uppfattningen att det var en förhöjd risk kopplad till andelsredovisningen och NAV-beräkningen och även beräkningen av fondavgifter, men att det inte var någon förhöjd risk kopplad till förvaringen av värdepapper som skedde via banken. Granskningsområdena andelsredovisningen, NAV-beräkningen och fondavgifterna prioriterades vid revisionen av räkenskapsåret 2009.

Hans kontroll av det utförda revisionsarbetet fokuserade på att granskningen hade utförts enligt den fastställda revisionsplanen. Han hade inte fått någon indikation från medarbetaren att det var problem med otillåtna placeringar och han gjorde inte själv någon analytisk granskning av de aktuella innehavsförteckningarna.

Han var medveten om att även området ”placeringar i överensstämmelse med lag och fondbestämmelser” var ett riskområde. Fondbolaget hade dock avtal med banken som förvaringsinstitut. Som förvaringsinstitut ålåg det – enligt 3 kap. 2 § lagen om värdepappersfonder – banken att se till att medlen i fonden användes enligt bestämmelserna i den lagen och fondbestämmelserna. Det var fråga om den bank i Sverige som hade den mest omfattande verksamheten som förvaringsinstitut

och han bedömde därför att det fanns en kompetent oberoende kontrollfunktion över placeringsverksamheten som medförde att risken kunde bedömas vara ”normal” (dvs. inte förhöjd). Området prioriterades därför inte i 2009 års revision, däremot skedde det i 2010 års revision.

Att banken hade ett betydelsefullt kontrollansvar med syfte att placeringar inte skulle ske i strid med fondbestämmelserna illustreras genom ett beslut av Finansinspektionen från den 19 maj 2011, i vilket banken meddelades anmärkning och straffavgift på grund av att Finansinspektionen hade upptäckt allvarliga brister i förvaringsinstitutets kontrollverksamhet under åren 2005-2010.

Fonderna hade enligt Finansinspektionens föreskrifter om investeringsfonder (FFFS 2008:11)⁵ skyldighet att rapportera sina innehav kvartalsvis. För innehaven per sista december 2009 hade Finansinspektionen erhållit information senast den 10 januari 2010. Finansinspektionen inledde en granskning av fondbolagets verksamhet i april 2010. Innan A-son avlämnade sina revisionsberättelser för fonderna i april 2010, hade han ett avstämningsmöte med fondbolagets verkställande direktör per telefon men han erhöll inte vid den tidpunkten någon information om att Finansinspektionen hade uppmärksammat brister.

Grunden för att han inte genomförde någon ytterligare granskning av fondens placeringar var den gjorda riskbedömningen. Revisionsteamet gjorde bedömningen att man borde kunna förlita sig på den kontroll som banken enligt lag var tvungen att ha över fondernas placeringar för att säkerställa att de inte stred mot lagen om värdepappersfonder eller fondbestämmelserna. Placeringarna per den sista december 2009 var en ögonblicksbild och vid en sådan given tidpunkt så kan placeringsbestämmelser överskridas även om fonden därefter, så fort möjlighet ges, måste avyttra de innehav som strider mot fondbestämmelserna. Därför hade A-son varit tvungen att granska placeringar över en längre period för att kunna bilda sig en uppfattning om placeringarna hade stridit mot gällande regler.

4 RN:s bedömning

Det är i ärendet utrett att det förelåg placeringar i N-fonden som inte stod i överensstämmelse med lagen om värdepappersfonders begränsande regler för innehav över fem procent respektive tio procent av det totala fondvärdet. Vidare är det utrett att N-fonden under det andra halvåret 2009 i strid med de för fonden gällande fondbestämmelserna upprepade gånger innehade onoterade värdepapper. RN:s utredning visar att även J-fonden per den 31 december 2009 hade placeringar som avsåg onoterade värdepapper och som därmed stod i strid med fondens placeringsbestämmelser. A-son upptäckte inte genom sin granskning dessa

⁵ Föreskrifterna upphävdes 2013 då de ersattes av Finansinspektionens föreskrifter om värdepappersfonder FFFS 2013:9. Redovisade bestämmelser återfinns numera i 33 kap. 7 § FFFS 2013:9.

felaktigheter och kom därför inte att rapportera om dem till fondbolaget eller i sina revisionsberättelser.

Till envar av fondernas årsberättelser har fogats en innehavsförteckning av vilken framgår varje enskild placering och hur stor procentuell andel av fondens totala värde som den enskilda placeringen utgör. Innehavsförteckningen utgör en integrerad del av en värdepappersfonds årsberättelse.⁶ I båda fonderna var antalet placeringar relativt begränsat. Av innehavsförteckningen för N-fonden, som endast omfattade 20 enskilda exponeringar framgår med tydlighet att fyra placeringar var för sig översteg den i lagen föreskrivna maximala exponeringen tio procent av fondens värde. Vidare framgår med tydlighet att det fanns ytterligare tre exponeringar var för sig överstigande gränsvärdet fem procent av fondförmögenheten. En enkel överslagsberäkning av dessa fåtaliga poster visar alltså att de sammantaget väsentligt översteg det lagstadgade gränsvärdet 40 procent av fondens totala värde.

Av A-sons dokumentation framgår att han genom internrevisionens rapportering hade gjorts medveten om att det fanns brister i fondbolagets interna kontroll och att ett bristområde som uppmärksammades av internrevisionen var funktionen för regelefterlevnad. En revisor har inom ramen för god revisionssed möjlighet att i sin revisionsplanering prioritera vissa områden mer än andra beroende på en bedömning av inneboende risk och intern kontroll. När det som i det aktuella fallet rör sig om ett nystartat finansiellt institut med kända brister i den interna kontrollen, bl.a. brister i funktionen för regelefterlevnad, kan det dock inte anses förenligt med god revisionssed att helt prioritera bort granskningen av att placeringar inte hade skett i strid med lag och fondbestämmelser på det sätt som A-son gjorde.

Den som är vald till revisor och avger revisionsberättelse över en offentlig redovisningshandling av den typ som en årsberättelse för en värdepappersfond utgör har en skyldighet att känna till för verksamheten centrala lagar och föreskrifter och har att utföra en viss minsta egen insats för att övertyga sig om att de handlingar han påtecknar inte ger anledning till anmärkning. I synnerhet som den föregripande revisionsgranskningen inte hade omfattat risken för felaktiga placeringar borde A-son ha ägnat förteckningen över fondernas placeringar uppmärksamhet och därvid åtminstone ha reagerat på att det förekom otillåtet stora riskexponeringar i N-fonden. Om han hade utfört en sådan grundläggande kontroll av de redovisningshandlingar som han själv påtecknade, borde han ha upptäckt placeringsöverträdelserna och till följd därav fördjupat sin granskning av hur placeringar skett i de båda fonderna. Därvid hade sannolikt de ytterligare placeringsöverträdelser som förelåg uppmärksamats och kunnat rapporteras till fondbolagets styrelse och till Finansinspektionen.

A-son har anfört att han vid den riskbedömning som han lade till grund för sin revisionsplan hade prioriterat bort riskområdet ”placeringar i överensstämmelse med lag och fondbestämmelser”. I stället prioriterade han andra beskrivna riskområden, vilka bedömdes innefatta högre risk för fel. Som en grund för sin prioritering av granskningen har han anfört att banken som förvaringsinstitut hade

⁶ Se 31 kap. 4 och 29 §§ FFFS 2013:9.

ett i lag reglerat ansvar att kontrollera att medlen i fonden används enligt bestämmelserna i lagen om värdepappersfonder och fondbestämmelserna. Han har också pekat på att det skett en kvartalsvis rapportering från fondbolaget till Finansinspektionen avseende fondernas värdepappersinnehav. Han har vidare anfört att hans medarbetare inte hade indikerat att det var problem med otillåtna placeringar.

Förekomsten av ett externt förvaringsinstitut med i lag reglerat ansvar för att kontrollera att fondernas medel användes i överensstämmelse med lag och placeringsreglemente utgör en del i ett totalt investerarskydd som går utöver det lednings- och kontrollansvar som åvilar ett fondbolags styrelse och egna kontrollorgan. Denna ordning minskar dock inte bolagsorganens, inklusive revisorns, eget ansvar för att kontrollera att verksamheten bedrivs i enlighet med lagar och fondbestämmelser. Inte heller förekomsten av en löpande rapporteringsskyldighet till Finansinspektionen påverkar styrelsens eller revisorns ansvar för att kontrollera verksamheten.

RN konstaterar sammanfattningsvis att det sätt på vilket A-son utförde sin granskning ledde till att han inte skaffade sig tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis till grund för sina revisionsberättelser. Denna bedömning gäller såväl de enskilda fonderna som fondbolaget. Genom sina bristfälliga granskningsåtgärder har A-son åsidosatt sina skyldigheter som revisor och han ska därför meddelas en disciplinär åtgärd.

RN har i olika sammanhang uttalat att kraven på en revisors arbete är särskilt höga i finansiella institut. Institutet hade i detta fall på ett uppenbart sätt överträtt de placeringsrestriktioner som följde av lag och fondernas egna fondbestämmelser. Eftersom placeringsregler, vare sig dessa förekommer i lag eller i fondbestämmelser, syftar till att begränsa risktagandet i fonderna och därmed skydda placerarna enligt i förväg bestämda regler, måste A-sons åsidosättande av sina skyldigheter anses allvarligt. Han ska därför meddelas en varning.

Med stöd av 32 § andra stycket revisorslagen (2001:883) meddelar RN A-son varning.

Ärendet har avgjorts av RN genom dess tillsynsnämnd. I beslutet har deltagit hovrättspresidenten Sten Andersson, ordförande, f.d. hovrättspresidenten Gunnel Wennberg, vice ordförande, skattedirektören Vilhelm Andersson, advokaten Rune Brännström, auktoriserade revisorn Maria Danckler, avdelningschefen Eva Ekström, direktören Per-Ola Jansson, skattejuristen Kerstin Nyquist och auktoriserade revisorn Ola Wahlquist. Vid ärendets slutliga handläggning har i övrigt närvarit direktören Anita Wickström, chefsrevisorn Bodil Björk, experten Göran Raspe samt avdelningsdirektören Fredrik Bengtsson som föredragit ärendet.